

'Plan A' na corona: een sociaal-ecologische transformatie van de economie

Jonas Van der Slycken

De maatregelen om de coronapandemie te bezweren, doen de economie vertragen. Het vijandige coronavirus slaagde in iets waar noch klimaatwetenschappers, noch de Club van Rome toe in staat was: namelijk om de groei-economie een halt toe te roepen. Aangezien economieën er niet voor gemaakt zijn om niet te groeien, worden al plannen gesmeed om na corona zo snel mogelijk terug te keren naar de normale groeisituatie. Dit is echter niet de beste optie. Business as usual bleek bijzonder effectief om onze planeet te plunderen en miljoenen mensen uit te sluiten. De huidige impasse illustreert dat de toekomst niet bestaat uit een groeisnelweg maar dat de economie anders vormgegeven kan worden. Dit komt goed uit aangezien 2020 een scharniermoment is om de klimaatomslag te maken en de economie ten dienste te stellen van mens en planeet, als een aantal economische dogma's sneuvelen en taboes doorbroken worden. De ecologische economie en ontgroeibeweging bieden alvast de nodige inzichten en reiken innovatieve beleidsmaatregelen aan.

De Grote Vergrendeling

Deze *Great Lockdown* is de grootste economische terugval sinds de Grote Depressie in de jaren 1930. Het Internationaal Muntfonds raamt dat dit jaar het bruto binnenlands product in de eurozone met 7,5 procent zal teruglopen, terwijl de mondiale economie met 3 procent zal krimpen. Voorlopige prognoses gaan er van uit dat dit een eenmalige terugval is: de wereldeconomie zou in 2021 met 5,8 procent toenemen, terwijl de economie in de eurozone 4,7 procent groter wordt.¹ Een neven-effect van deze recessie is dat de mondiale CO₂-emissies zullen dalen met 5,5 procent, terwijl pre-crisis-schattingen nog aangaven dat deze met 1 procent zouden toenemen.² Er is echter meer nodig dan deze eenmalige terugval om een meer dan gevaarlijke klimaatopwarming te vermijden. Deze reductie is nog steeds kleiner dan de jaarlijkse mondiale uitstootdalingen van 7,6 procent die dit decennium nodig zijn om meer dan desastreuze klimaatopwarming te beperken tot 1,5°C.³ Aangezien Europa een hoge historische uitstootverantwoordelijkheid draagt, zou het billijk zijn moest ze nóg scherpere emissiereducties realiseren.

Een neveneffect van deze recessie is dat de mondiale CO₂-emissies zullen dalen met 5,5 procent.

Net zoals na de financiële crisis in 2008 en 2009, kunnen we ons nu niet veroorloven om weer aan te knopen met *business as usual* aangezien na 2020 mondiale emissies best fors blijven dalen om de transitie te maken naar een koolstofarme economie. Vijftien Europese landen beseffen dit en pleiten dan ook voor een groene relance op basis van

de Green Deal van de Europese Commissie.⁴ Deze deal is een uitgelezen kans om de economie op een sociaal-ecologische wijze te transformeren. Het valt alleen te betwijfelen of de huidige deal voldoende effectief zal zijn om de Commissie haar plannen voor een groene en rechtvaardige transitie te laten realiseren. De Commissie ziet deze deal immers als onderdeel van een nieuwe groeistrategie. De Commissie wil met dit plan Europa koolstofneutraal maken in 2050 en economische groei loskoppelen van haar grondstoffenverbruik.⁵

Deze groene groeistrategie is problematisch en riskant aangezien het hoogst onwaarschijnlijk is om in tijden van groei emissies voldoende snel te laten dalen om de klimaatopwarming te beperken tot 1,5°C of 2°C.⁶ Tim Jackson pleit bijvoorbeeld voor snellere en meer drastische emissiereducties in het Verenigd Koninkrijk. Om 66 procent kans te hebben om de klimaatopwarming te

beperken tot 1,5°C en gegeven de historische verantwoordelijkheid van het Verenigd Koninkrijk, stelt Jackson voorop om al tegen 2030 klimaatneutraal te zijn.⁷ Voor de Europese Unie kan ongetwijfeld op eenzelfde manier gepleit worden om de doelstelling tot klimaatneutraliteit sneller te behalen dan 2050. Het getuigt van Europa's ambitie om klimaatneutraal te zijn in 2050. Het is nog maar de vraag of het ambitieus genoeg is om

Groene groei is immers een vorm van greenwashing die andere en meer wenselijke of ambitieuze duurzaamheidsstrategieën zoals ontgroei verdringt.

het klimaatprobleem werkelijk aan te pakken om desastreuze ontwrichtingen in economieën, samenlevingen en ecosystemen tegen te gaan. Groene groei is immers een vorm van greenwashing die andere en meer wenselijke of ambitieuze duurzaamheidsstrategieën zoals ontgroei verdringt.

Ontgroei is wenselijk en mogelijk

Vele economen zullen de huidige coronacrisis aangrijpen om een groei-agenda door te drukken door ontgroei of *degrowth* in een slecht daglicht te stellen, terwijl deze recessie helemaal niet is wat de ontgroebeweging verstaat onder *degrowth*. De ontgroebeweging erkent dat de huidige economie moet groeien. In plaats van zich de toekomst enkel voor te stellen als bestaande uit groei, probeert deze beweging om morgen anders vorm te geven door welzijn, sociale rechtvaardigheid en ecologische duurzaamheid als maatschappelijke prioriteiten naar voor te schuiven als alternatieve economische doelen. Ontgroei wordt immers gedefinieerd als volgt: 'Ontgroei contesteert de groeihegemonie en roept op tot een democratisch geleide herverdelende inkrimping van productie en consumptie in geïndustrialiseerde landen als middel om ecologische duurzaamheid, sociale rechtvaardigheid en welzijn te bereiken.'⁸ Dit betekent dat ontgroei een reductie inhoudt van de doorstroom aan materialen en energie of het maatschappelijk metabolisme. Deze reductie is nodig om de milieu-impact te reduceren en de druk op ecosystemen te reduceren. Voor rijke landen betekent dit dat de hoeveelheid broeikasgassen die uitgestoten kan worden jaarlijks met bijvoorbeeld 20 procent afneemt. Toch is ontgroei geen achteruitgang maar een stimulans voor een culturele omslag om goed te leven met meer tevredenheid, autonomie, vrije tijd, etc. Een centraal uitgangspunt in het ontgroeidenken is immers dat er sociale limieten zijn aan wat groei kan brengen — meer inkomen en consumptie is niet beter voor het maatschappelijk

welzijn — waardoor groei niet wenselijk is.⁹ Dit aspect, de wenselijkheid van groei, verschilt wezenlijk van de these van de Club van Rome die gebaseerd is op het bestaan van biofysische limieten aan de groei — oneindige groei is niet mogelijk op een eindige planeet. Het probleem hierbij is dat, ten eerste, vele economen en modernisten zullen ontkennen dat er grenzen aan de groei zijn door zich te beroepen op technologie en menselijk vernuft en, ten tweede, beleidsmakers er alles aan zullen doen om economische groei na te jagen ook al zijn de grenzen van de planeet al overschreden. Donuteconome Kate Raworth ziet dit wenselijkheidsaspect over het hoofd wanneer ze het onderscheid maakt tussen aanhangers van groene groei en bepleiters van post-groei: voor de eersten is economische groei nodig, waardoor groei mogelijk moet zijn, terwijl voor de laatsten economische groei niet mogelijk is, waardoor groei niet noodzakelijk kan zijn.¹⁰ Voor ontgroeiers is het bovenal noodzakelijk om groei los te laten, aangezien economische groei *niet wenselijk* is. Aangezien het voor vele economen en beleidsmakers gemakkelijker lijkt om zich het einde van een levensondersteunende planeet in te beelden dan de groei-economie vaarwel te zeggen, is het belangrijk om stil te staan bij ontgroeï als strategie om sociale en ecologische doelstellingen te halen.

Recent Europees onderzoek, gepubliceerd in het gerenommeerde *Nature Sustainability*, heeft via een nieuw ecologisch macro-economisch model namelijk aangetoond dat groene groei serieuze beperkingen inhoudt.¹¹ Het groene-groei-scenario, gebaseerd op technologische vooruitgang en milieumaatregelen zoals een koolstoftaks, zorgt weliswaar voor een emissiedaling maar gaat gepaard met toegenomen ongelijkheid en werkloosheid. Het succes van groene groei om emissiereducties te bereiken komt voornamelijk doordat dit scenario er niet in slaagt om de groei van het bruto binnenlands product te stimuleren. Deze paradox valt te begrijpen doordat de toegenomen groene investeringen gecompenseerd worden door een terugval van de vraag naar goederen en diensten aangezien de werkloosheid toeneemt en de vraag bijgevolg terugvalt. Een sociaal scenario scoort even goed wat emissiedalingen betreft, maar kent betere sociale uitkomsten door werk beter te verdelen via een algemene arbeidsduurvermindering en een werkzekerheidsprogramma waarbij de overheid mensen een jobgarantie geeft. Deze ondersteunende maatregelen doen echter het begrotingstekort toenemen. De studie bekijkt ook een ontgroeï-scenario waarbij men groei loslaat. Daarin is er sprake van een groter begrotingstekort dan in het sociale scenario, maar daartegenover staat dat het beter scoort op het vlak van emissiereductie en vermindering van ongelijkheid. Deze gunstige resultaten worden behaald door een exportdaling, vrijwillige consumptievermindering en een vermogensbelasting. De studie toont aan dat het van belang is om prioriteit te maken van maatschappelijke doelstellingen zoals rechtvaardigheid en duurzaamheid in plaats van blindelings groene groei na te jagen.

De studie toont aan dat het van belang is om prioriteit te maken van maatschappelijke doelstellingen zoals rechtvaardigheid en duurzaamheid in plaats van blindelings groene groei na te jagen.

Hoeveel is genoeg?

Het innovatieve ontgroeï-scenario heeft het bijkomende voordeel dat consuminderen bijdraagt aan het welzijn van de Europeanen. In tegenstelling tot gangbare economische doctrines, tonen welzijns- en geluksstudies aan dat meer niet altijd beter is

aangezien inkomens- en consumptiestijgingen zich niet in blijvende welzijnsverhogingen vertalen. Dit komt doordat welzijn niet enkel bepaald wordt door de materiële levensstandaard, maar ook door familieleven en gezondheid en werk.¹² Eens basisbehoefte bevredigd zijn, gaat een groter deel van het inkomen naar positionele goederen.¹³ Toegang tot deze goederen bepaalt iemands maatschappelijke *positie*. In tegenstelling tot basisgoederen zijn deze positionele goederen niet afhankelijk van iemands absolute inkomen maar van het relatieve inkomen of de relatieve consumptie ten opzichte van anderen. Positionele goederen verliezen hun aantrekkingskracht voor de eerste bezitters naarmate meer mensen erover beschikken, want het welzijnsverhogende effect voor de bezitter is groter naarmate die goederen schaarser zijn en anderen er niet over beschikken. Doordat 'iedereen' die niet uit de toon wil vallen in een consumptivistische maatschappij de ambitie najaagt deze goederen te bezitten, is dit een verhaal zonder einde. Dit resulteert in een wapenwedloop, waarbij enorme uitgaven gedaan worden voor positionele goederen zoals bijvoorbeeld grote huizen en dure wagens met beduidende welvaartsverliezen als gevolg.¹⁴

Consumptiegroei komt zijn vermeende belofte 'meer is beter' niet na, aangezien individuen zich aanpassen aan hun nieuwe levensstandaard en ze zich vergelijken met anderen.¹⁵ Doordat ieders inkomen en toegang tot positionele goederen toeneemt, verandert er niets aan ieders positie op de maatschappelijke piramide. Dit is een dure wapenwedloop, aangezien er zo vele grondstoffen doorgejaagd worden met een enorme ecologische impact. Zo'n materialisme heeft bovendien een hoge maatschappelijke prijs in de vorm van stress, angst, depressie, burn-out en gemeenschapsverlies.¹⁶ Deze uitgaven hadden perfect kunnen dienen om niet-positionele goederen of publieke goederen (zoals gezondheidszorg, onderwijs, openbaar vervoer, energiezuinige sociale woningen) te financieren die het algemeen welzijn blijvend hadden kunnen stimuleren. Doordat individuen er niet in slagen om te anticiperen op de fenomenen van aanpassing en sociale vergelijking, spenderen ze te veel tijd aan monetaire doelstellingen, werk en consumptie en te weinig tijd aan gezondheid, familie en vrienden.¹⁷

Het beperken van reclame om goed te leven zonder aangezet te worden tot consumptie is een vaak terugkerend ontgroeibeidsvoorstel

---

Burgers aanmoedigen om meer te blijven consumeren, heeft nadelige welzijnseffecten en ecologische gevolgen. Dergelijke nefaste consumptiepatronen kunnen nochtans doorbroken worden door een beleid dat materialistische waarden ombuigt naar intrinsieke waarden, individuen helpt om op een vrijwillige basis eenvoudiger te leven en mensen te doen verlangen naar een overvloed aan tijd.¹⁸

Het beperken van reclame om goed te leven zonder aangezet te worden tot consumptie is een vaak terugkerend ontgroeibeidsvoorstel dat al in de praktijk omgezet werd in de stad Grenoble, bijvoorbeeld. Ook het belasten van luxegoederen en een belastingverschuiving van inkomens naar consumptie behoren tot de beleidsmogelijkheden.¹⁹

Jobs, jobs, jobs

De Grote Vergrendeling verduidelijkt dat de economie tot stilstand komt wanneer werknemers thuis moeten blijven en welke banen van kapitaal belang zijn. Bewakers van het status quo zullen trachten om de economie zo snel mogelijk te herlanceren onder

het mom van 'tijd is geld'. In het meest dystopische geval wordt er opnieuw op zaterdag gewerkt om de verloren tijd in te halen en gedeelde winsten goed te maken. Een zesdaagse werkweek is misschien niet realistisch, maar vele mainstream economen dromen wel degelijk van een toekomst met immer groeiende consumptiemogelijkheden. Consuminderen krijg je nu eenmaal moeilijk verkocht binnen onze huidige groei-economie. Consumptie is nodig om bedrijven van hun productie af te helpen. De consumptiemolen moet blijven draaien, want anders dreigen werknemers hun banen te verliezen. Om te vermijden dat minder consumptie tot werkloosheid leidt, is het nodig om werkgelegenheid los te koppelen van groei.

Een eerste voorstel om werk rechtvaardiger te verdelen is een kortere werkweek. Minder werken zou zowel goed zijn voor het welzijn van de werkenden, die hierdoor meer tijd hebben, als voor werklozen aangezien werkloosheid bijzonder weegt op het individuele welbevinden.²⁰ Een vaak voorkomend voorstel is een vierdagenwerkweek waarbij er bijvoorbeeld vrijdag niet gewerkt wordt. Een collectieve arbeidsduurvermindering zou ook helpen om hedendaagse problemen zoals overwerkt zijn, onnodige en vervuilende consumptie en een gebrek aan tijd voor duurzame en gezonde levensstijlen en eetpatronen, tegen te gaan. Verder zou deze bevrijde tijd het mogelijk maken voor mensen om te participeren in hun buurt via vrijwilligerswerk of door gemeenschappelijke hulpbronnen (de *commons*) te onderhouden en beheren, zorg te dragen voor mens en natuur, en politiek te participeren.

Een vaak voorkomend voorstel is een vierdagenwerkweek waarbij er bijvoorbeeld vrijdag niet gewerkt wordt.

Een ander hulpmiddel is een jobgarantie waarbij de overheid optreedt als laatste werkgever. Zo geeft de overheid mensen die geen baan vinden werkzekerheid en kan ze meteen sociale en ecologische problemen aanpakken.²¹ De overheid kan deze garantie bijvoorbeeld gebruiken om ecosystemen te beheren en te herstellen, bomen te planten, steden te herontwerpen en ze bestand te maken tegen droogtes, stortvloed en het hitte-eilandeffect, en om gezondheid en zorg te stimuleren. Deze voorbeelden zijn publieke goederen die de overheid bijgevolg best kan voorzien. Het kan niet de bedoeling zijn dat burgers de kosten dragen om energievretende airco's en ventilatoren te installeren om tijdens hittegolven voor hun eigen koelte te zorgen, terwijl de overheid kan zorgen voor boom- en schaduwrijke straten en stadsbossen.²² Bovendien zou de overheid via deze werkzekerheid mensen emanciperen om van baan te veranderen indien mensen hun baan weinig kwaliteitsvol, zinvol of vervuilend vinden. Los van deze jobgarantie is het ook nodig om een rechtvaardige transitie te realiseren voor de werknemers van sectoren die moeten krimpen zoals bijvoorbeeld de luchtvaart-, automobiel- en veeteeltsectoren door deze mensen niet enkel perspectief te bieden op nieuw werk, maar hun ook de mogelijkheden geven zich bij of om te scholen. In het geval van de landbouw verdienen landbouwers financiële bijstand om de overgang te faciliteren naar lokale voedselproductie, korteketen- en agro-ecologische landbouw die ecosystemen herstellen.

De link tussen tewerkstelling en consumptie doorbreken, vergt eveneens een andere kijk op wat werk is. Vaak wordt onder werk enkel betaald werk verstaan, maar feministische economen maken duidelijk dat onbetaald zorgwerk, dat vaak verricht wordt door vrouwen, een bijzonder belangrijke rol speelt om de groei-economie, gemeten aan

de hand van het bruto binnenlands product (bbp), draaiende te houden. Dit onbetaalde zorgwerk blijft evenwel onzichtbaar in het bbp. Om dit onbetaalde werk te erkennen en te waarderen, kan men een zorginkomen betalen aan wie zorg draagt voor mens, leefomgeving en planeet.²³

Een laatste voorstel om lokale jobs te creëren is door werk aan te moedigen via de fiscaliteit en bijvoorbeeld btw op herstellingen te verlagen zoals in Zweden gebeurt. In onze huidige wegwerpeconomie worden we aangemoedigd om nieuwe goederen te consumeren als de oude versleten zijn. Ingebouwde veroudering weegt niet alleen op het milieu, maar ook op het bedrijfsmodel van de kleermaker, schoenmaker, elektrocahersteller en kringloopwinkel om de hoek. Verder is tal van kennis en informatie online beschikbaar als digitale *commons* waardoor het mogelijk is om lokaal de benodigde vervangstukken, onderdelen en hulpmiddelen te vervaardigen via 3D-printers.

Show me the money?

De corona-noodsituatie toont ook aan dat er belangrijker maatschappelijke prioriteiten zijn dan het nastreven van een begrotingsevenwicht. De huidige maatregelen om de crisis op de vangen, noch een rechtvaardige klimaattransitie hoeven onbetaalbaar te zijn of te leiden tot een nieuwe besparingsronde. Het is een kwestie van prioriteiten en keuzes. Een progressieve inkomens- en vermogensbelasting en een maximum inkomen en maximum vermogen zouden niet alleen ongelijkheid terugdringen en de consumptiewapenwedloop stoppen, maar ook publieke middelen vrijmaken om te investeren in een sociaal-ecologische transformatie van de economie. Milieu-, koolstof-, consumptie- en luxebelastingen zijn nodig om ongewenst gedrag te ontmoedigen en minder grondstoffen en energie te verbruiken. Een koolstofheffing aan de grenzen zou een eerlijk speelveld creëren en ertoe bijdragen om economische productie te herlokalisieren en lokale werkgelegenheid te stimuleren in plaats van afhankelijk te zijn van mondiale *just-in-time* productieketens. Ook een erfbelasting en een bijdrage op buitenverblijven kunnen overwogen worden voor sociale rechtvaardigheid en het geld dat multinationals en elites via belastingontduiking en belastingontwijking ontvreemden aan de samenleving, valt eveneens op meer effectieve en maatschappelijk relevante manieren te gebruiken.

Naast deze fiscale ingrepen is een andere kijk op geld en geldcreatie weldadig. Momenteel wordt geld gecreëerd via centrale banken en het bankensysteem. De ban-

ken maken geld in de vorm van schulden. Dit schept problemen aangezien geld niet langer een publieke maar private grondstof is en een groeiende schulddynamiek introduceert. De overheid voorziet zich in dit specifieke geldsysteem van inkomsten door belastingen te innen. Binnen de ontgroeibeweging is er aandacht voor om geld als een publieke grondstof te zien en de overheid

Binnen de ontgroeibeweging is er aandacht voor om geld als een publieke grondstof te zien en de overheid zelf geld te laten creëren

---

zelf geld te laten creëren en in omloop te brengen. Dit is nodig om geld te ontkoppelen van een winst- en groeidynamiek en onder democratische controle van het publiek te brengen om zo duurzaamheids- en rechtvaardigheidsdoelen te realiseren.²⁴ De centrale bank zou bijvoorbeeld de overheid monetair kunnen financieren om zowel de

coronashok op te vangen als om de sociaal-ecologische transitie van de economie vorm te geven. De Europese Centrale Bank haalt haar bazooka boven en plant om 750 miljard euro op te kopen op financiële markten. Dit geld zou anders in omloop gebracht kunnen worden. De overheid zou dat geld kunnen gebruiken om de sociaal-ecologische transformatie van de economie te financieren, sociale woningen energiezuinig te maken, ecosystemen te herstellen en om boeren de overgang te laten maken naar de agro-ecologische landbouw. Dit publieke geld vindt zo zijn weg naar de reële economie en laat toe om sociale en ecologische klemtonen te leggen.

De coronacrisis illustreert dat sociale vangnetten onontbeerlijk zijn om schokken op te vangen. Het is echter een kwestie om te garanderen dat niemand door de mazen van het net valt en om iedereen te verzekeren van een bestaansminimum in de vorm van een basisinkomen om een menswaardig leven te leiden. Verder gaan huishoudens, bedrijven en overheden in het huidige geldsysteem gebukt onder schulden aangezien geldcreatie samenhangt met het creëren van schulden. Om deze schuldenberg te verlichten gaan stemmen op om schulden (gedeeltelijk) kwijt te schelden. Deze pauzeknop zou burgers en bedrijven helpen om deze periode door te komen en huur en leningen kwijt te schelden of op te schorten. Internationale solidariteit en schulden kwijtschelden van landen in het globale zuiden door het globale noorden en organisaties zoals het Internationaal Muntfonds en de Wereldbank is eveneens nodig om deze landen de coronashok te laten opvangen.

Bloeien zonder groei

Hoe economie en samenleving er na corona uit zullen zien, is nog niet duidelijk. De respons op de coronapandemie toont aan dat samenlevingen in staat zijn om de groei-economie in te perken, solidair te zijn in deze situatie en bereidwillig te zijn om morgen anders vorm te geven dan gisteren. Helaas lijkt het voor beleidsmakers (en economen) gemakkelijker om zich het einde van een levensondersteunende planeet in te beelden dan de groei-economie vaarwel te zeggen. Toch doet de coronaquarantaine mensen mogelijk nadenken over de inhoud van een goed leven en besluiten om niet langer mee te stappen in de consumptiemallemolen. Dit zou beleidsmakers op hun beurt aanmoedigen om voorheen ondenkbare sociaal-economische maatregelen te nemen en groei van het bruto binnenlands product los te laten als doelstelling van het economisch beleid. Het ontgroeidenken vormt een goede basis om nu een sociaal-ecologisch pact uit te werken, aangezien groei niet langer wenselijk is. Groei loslaten, is immers 'plan A' om welzijn, sociale rechtvaardigheid en ecologische duurzaamheid te bereiken. Een meerderheid van de Europeanen vindt alvast dat het milieu een prioriteit is, zelfs als dit ten koste zou gaan van economische groei.²⁵ Waar wachten we op om morgen beter vorm te geven?

Groei loslaten, is immers 'plan A' om welzijn, sociale rechtvaardigheid en ecologische duurzaamheid te bereiken.

Bio

Jonas Van der Slycken werkt aan een doctoraat in de Ecologische Economie aan de vakgroep Economie (Universiteit Gent) over alternatieve welvaartsindicatoren die verder kijken dan groei in het bruto binnenlands product, door rekening te houden met de sociale en ecologische aspecten van welvaart.

Noten

1. IMF (2020). World Economic Outlook, April 2020: Chapter 1. Geraadpleegd via: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>
2. https://www.carbonbrief.org/analysis-coronavirus-set-to-cause-largest-ever-annual-fall-in-co2-emissions?utm_content=buffer7e814&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer
3. <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30798/EGR19ESEN.pdf?sequence=13>
4. <https://www.greenpeace.org/eu-unit/issues/climate-energy/2708/ten-european-governments-call-for-green-recovery-plan/>
5. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>
6. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13563467.2019.1598964?tokenDomain=eprints&tokenAccess=34DIKBKXIFceff2QzRt&forwardService=showFullText&target=10.1080%2F13563467.2019.1598964&doi=10.1080%2F13563467.2019.1598964&doi=10.1080%2F13563467.2019.1598964&doi=10.1080%2F13563467.2019.1598964&journalCode=cnpe20&>
7. Jackson, T. (2019). Zero Carbon Sooner—The case for an early zero carbon target for the UK. *CUSP Working Paper No 18*. Guildford: University of Surrey.
8. F. Demaria et al. (2013), 'What is degrowth? From an activist slogan to a social movement.' *Environmental Values*, 22(2), 191-215.
9. Kallis, G. (2015). Social limits of growth. In D'Alisa, G., Demaria, F., & Kallis, G. (Eds.), *Degrowth: a vocabulary for a new era* (pp. 137-140). New York: Routledge.
10. Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. London: Random House Business Books.
11. D'Alessandro, S., Cieplinski, A., Distefano, T., & Dittmer, C. (2020). Feasible alternatives to green growth. *Nature Sustainability*, <https://doi.org/10.1038/s41893-020-0484-y>
12. Easterlin, R. A. (2003). Building a better theory of well-being. *Discussion Paper No. 742*. Bonn: IZA.
13. Hirsch, F. (1976). *Social limits to growth*. Cambridge: Harvard University Press.
14. Frank, R. H. (2005). Positional Externalities Cause Large and Preventable Welfare Losses, *American Economic Review*, 95(2), 137-141.
15. Easterlin, R. A. (2003). Building a better theory of well-being. *Discussion Paper No. 742*. Bonn: IZA.
16. Kasser, T. (2002). *The high price of materialism*. Cambridge: MIT Press.
17. Easterlin, R. A. (2003). Building a better theory of well-being. *Discussion Paper No. 742*. Bonn: IZA; Frank, R. H. (2000). *Luxury Fever: Weighing the Cost of Excess*. New York: The Free Press.
18. Kasser, T. (2009). Psychological need satisfaction, personal well-being, and ecological sustainability. *Ecospsychology*, 1(4), 175-180.
19. Frank, R. H. (2000). *Luxury Fever: Weighing the Cost of Excess*. New York: The Free Press.
20. Frey, B.S., & Stutzer, A. (2000). Happiness, economy and institutions. *Economic Journal*, 110(466), 918-938.
21. B.J. Unti (2015), 'Job guarantee.' In: G. D'Alisa, F. Demaria & G. Kallis (eds.), *Degrowth: a vocabulary for a new era*. London: Routledge, p. 172-174.
22. Van der Slycken, J. (2019). "To degrow or (not) to degrow?" Ontgroeien om binnen planetaire grenzen rechtvaardig te bloeien . In S. Dierckx (Ed.), *Klimaat en sociale*

- rechtvaardigheid* (pp. 135–160). Oud-Turnhout: Gompel&Svacina
23. <https://globalwomenstrike.net/open-letter-to-governments-a-care-income-now/>
  24. M. Mellor (2015), 'Money, public.' In: G. D'Alisa, F. Demaria & G. Kallis (eds.), *Degrowth: a vocabulary for a new era*. London: Routledge, p. 175-177. M. Mellor (2016), *Debt or democracy. Public money for sustainability and social justice*. London: Pluto Press.
  25. <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/01/europe-south-and-east-worry-more-about-emigration-than-immigration-poll#maincontent>